

ВІДГУК

офіційного опонента доктора психологічних наук, професора

Руденко Лілії Миколаївни

на дисертацію **Буйняк Мар'яни Геннадіївни** на тему:

«Формування психологічної готовності вчителів до інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами», представлену на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.08 – спеціальна психологія

Практика запровадження інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти свідчить про наявність у педагогів негативних соціальних установок, упередженого ставлення до дітей з особливими освітніми потребами, що значно ускладнює взаємодію з ними та негативно впливає на ефективність педагогічної діяльності. Означена проблема розглядається у працях науковців, проте спеціальних досліджень психологічної підготовки вчителів до інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами в українській спеціальній психології не здійснювалось. З огляду на це, дисертаційне дослідження М.Г.Буйняк має виразну актуальність.

У вступі дисертації правильно обґрунтована актуальність теми; висвітлено теоретичний стан її дослідження; показано зв'язок з науковими програмами, планами, темами; визначено мету, завдання, об'єкт, предмет та методи дослідження; розкрито його теоретико-методологічну основу; визначено наукову новизну одержаних результатів, практичну значущість дослідження; наведено відомості про особистий внесок здобувача, апробацію і впровадження результатів, публікації та структуру дисертації.

Перший розділ дисертації «Теоретичний аналіз проблеми психологічної готовності вчителів до інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами» висвітлює результати теоретичного аналізу проблеми психологічної готовності педагогів до інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами. Логічно, що передусім

М.Г. Буйняк розглядає наукові підходи до розуміння сутності поняття «психологічна готовність до педагогічної діяльності» і надалі висвітлює особливості цієї готовності до навчання дітей з особливими освітніми потребами. З цією метою автор вивчає зарубіжну та вітчизняну літературу, послідовно та переконливо висвітлює різні погляди науковців на зміст та компоненти психологічної готовності вчителів загальноосвітньої підготовки до інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами, акцентує увагу на психологічних бар'єрах, що лежать на шляху до їх ефективної педагогічної діяльності вчителя в умовах інклюзивного навчання; наголошує, що сформованість психологічної готовності педагогів до інклюзивного навчання дітей з ООП сприяє підвищенню їх професійної компетентності та адаптації учнів з ООП в інклюзивному класі. На підставі такого аналізу М.Г. Буйняк визначає зміст поняття «психологічна готовність вчителя до інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами». Матеріал розділу викладений аналітично, логічно; є необхідні посилання на авторів; висновки.

У другому розділі «Експериментальне дослідження психологічної готовності педагогів закладів загальної середньої освіти до інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами» обґрунтовано та описано структуру психологічної готовності вчителів закладів загальної середньої освіти до інклюзивного навчання дітей з ООП, зміст її компонентів; експериментальні методики для визначення рівня сформованості кожного з компонентів психологічної готовності; методики для діагностики соціально-психологічного клімату в інклюзивному класі та соціального статусу дітей з особливими освітніми потребами; процедура обстеження та результати констатувального експерименту. На особливе схвалення заслуговує різнопланове та всебічне дослідження психологічної готовності вчителів до інклюзивного навчання дітей з ООП, яке проводилося у відповідності до її структурних компонентів; авторські анкети для вивчення обізнаності педагогів у галузі інклюзивного навчання та ставлення вчителів до взаємодії

з дітьми з ООП. До кожного структурного компоненту психологічної готовності вчителів до інклюзивного навчання дітей з ООП М.Г. Буйняк визначила критерії та показники сформованості, на підставі чого автором було виділено чотири рівні психологічної готовності педагогів до його реалізації. У підрозділі 2.2 дисертантка подає ретельний опис та якісний аналіз одержаних результатів за усіма методиками, наводить приклади відповідей педагогів. З метою кращого аналізу результатів М.Г. Буйняк подає їх не лише текстово, а й у вигляді таблиць і рисунків. У підрозділі 2.3 описано результати дослідження колективів інклюзивних класів та соціального статусу дітей з ООП. Отже, аналіз результатів констатувального експерименту дозволяє дисертанту зробити висновок про те, що рівень психологічної готовності вчителів до інклюзивного навчання дітей з ООП є недостатнім, що підтверджується й низькими соціальними статусами дітей з ООП, труднощами їх адаптації, несприятливим соціально-психологічним кліматом в інклюзивних класах. Відповідно на підставі цього автор визначає, що необхідною є розробка та апробація тренінгової програми, спрямованої на формування психологічної готовності вчителів до інклюзивного навчання дітей з ООП.

У третьому розділі дисертації **«Тренінгова програма формування психологічної готовності вчителів закладів загальної середньої освіти до інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами»** представлено методику та результати формувального експерименту. У цьому розділі М.Г. Буйняк описує зміст та результати тренінгової програми **«Психологічна готовність вчителя до інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами як передумова його ефективності»**. У тексті дисертації детально описано зміст і методику проведення усіх тренінгових занять. Як свідчить аналіз дисертації, формувальний експеримент здійснювався у три етапи: підготовчий, основний і заключний. Етапи роботи детально описані в дисертації. Заслуговує на схвалення той факт, що після апробації тренінгової програми проведено опитування педагогів для

визначення суб'єктивних оцінок її ефективності, відбувалося консультування вчителів з метою закріплення та усвідомлення отриманих практичних навичок. Ефективність та доцільність розробленої дисертантом тренінгової програми підтверджують й позитивні зміни, які відбулися в інклюзивних класах: покращився соціально-психологічний клімат у колективах і соціальний статус учнів з ООП.

В кінці розділу М.Г. Буйняк подає результати перевірки ефективності формувального експерименту, які для кращого усвідомлення та репрезентативності представлено у таблицях.

Висновки до дисертації є логічними, переконливими, повністю охоплюють найсуттєвіші положення представленого наукового дослідження.

Аналіз дисертації М.Г. Буйняк свідчить про її виразну наукову новизну. Зокрема: обґрунтовано структуру психологічної готовності педагогів до інклюзивного навчання дітей з ООП; розроблено критерії, показники та рівні психологічної готовності вчителів до інклюзивного навчання дітей з ООП; обґрунтовано тренінгову програму, спрямовану на формування психологічної готовності педагогів до реалізації інклюзивного навчання; доведено взаємозв'язок між соціально-психологічним кліматом інклюзивного класу, соціальним статусом учнів з ООП і психологічною готовністю вчителя до інклюзивного навчання дітей з ООП.

Матеріали дисертації мають вагомий практичний значущість, можуть використовуватися практичними психологами закладів загальної середньої освіти, фахівцями інклюзивно-ресурсних центрів для психологічної підготовки педагогів до інклюзивного навчання дітей з ООП.

Отже, цілісний аналіз кандидатської дисертації М.Г. Буйняк підтверджує досягнення автором мети і завдань дослідження.

Даючи дисертації в цілому позитивну оцінку, висловимо зауваження та побажання:

1. При проведенні констатувального експерименту дисертантка розробила програму діагностичного обстеження рівнів сформованості

компонентів психологічної готовності вчителів закладів загальної середньої освіти до інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами. Вважаємо, що варто було б ще розробити пакет діагностичних методик для виявлення рівня психологічної готовності вчителів до інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами для практичного використання психологами у закладах загальної середньої освіти.

2. У третьому розділі дисертантка представляє зміст і методику формування психологічної готовності вчителів до інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами, проте не зазначає специфіку формування цієї готовності з урахуванням категорії порушення у дітей.

3. У дисертації автором виявлено, що одним із показників психологічної готовності вчителів до інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами є сприятливий соціально-психологічний клімат в колективі класу. Проте варто було б уточнити й інші показники, які можуть свідчити про рівень психологічної готовності вчителів.

4. В структурі психологічної готовності вчителів до інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами автор визначає такі компоненти, як мотиваційний, когнітивний, операційний, особистісний. На нашу думку, слід було б виразніше вказати, у чому полягають специфічні особливості когнітивного та особистісного компонентів цієї готовності.

5. В тексті є лексичні неточності, русизми, помилки.

Втім, висловлені зауваження не впливають на позитивну оцінку рецензованої роботи.

Автореферат і публікації автора, здійснені у фахових та закордонних виданнях, відповідають змісту дисертації. Список публікацій М.Г. Буйняк підтверджує повне висвітлення матеріалу дисертації.

Дисертаційне дослідження М.Г. Буйняк характеризується логічною побудовою, обґрунтованістю положень та висновків; поставлені у ньому завдання розв'язані; сформульовані висновки відповідають як завданням, так і представленим у ньому матеріалам.

